

Jakob Špicar
PODVINSKA
ANKA

*** * ***

**Predstavitev prepisa in knjižne izdaje
gorenjske pripovedke Jakoba Špicarja
v Knjižnici A. T. Linharta
Radovljica, 4. 2. 2014.**

*** * ***

Multimedijska predstavitev ob 130-letnici rojstva
Jakoba Špicarja in 60-letnici nastanka igre.
Avtor: mag. Jure Sinobad. Vse pravice pridržane.

Grb rodbine Podvinskih.
Risba: Jure Sinobad

*Zahvaljujem se
sorodnikom
Jakoba Špicarja,
še posebej
njegovi vnukinji
Mirjani Vevar,
da so mi dovolili
objavo prepisa
»Podvinske Anke«.*

*Za pobudo in podporo pri
pripravi knjižne izdaje se
zahvaljujem kolegu
Stanetu Adamu.*

ZBIRALCA LJUDSKEGA IZROČILA

Jaka in Marica Špicar sta bila odlična sodelavca in poznavalca ljudskega izročila. Skupaj sta zbirala kolednice in ljudske pesmi in zapisovala koroške sistematično zapisovala stare folklorne elemente, navade in običaje. Špicar je zbrano ljudsko blago spretno vkomponiral v svoje gledališke igre in nam na ta način ohranil že skoraj pozabljene in izumrle slovenske ljudske šege, navade in starožitne običaje. Elemente iz ljudske zakladnice je še posebej rad vpletal v svoje radijske igre, jih s tem iztrgal pozabi in približal najširšemu krogu ljudi. **Jaka Špicar je znanje, ki ga je pridobil z zbiranjem narodopisnega gradiva, s pridom uporabil tudi pri pisanju "Podvinske Anke".**

Marica in Jakob Špicar
v ziljskih nošah, 1932.
Fotografija iz zbirke M. Vevar.

Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika
Ravne na Koroškem

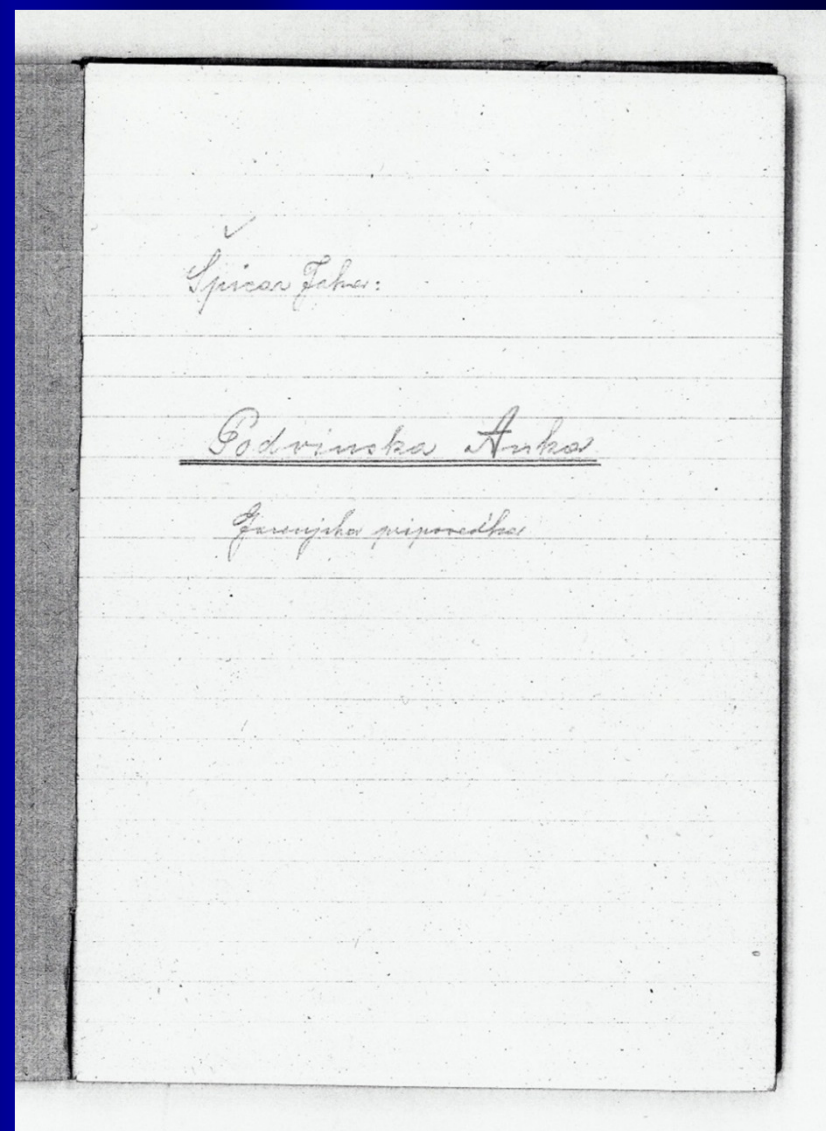

Vir : <http://www.slovenia.info>

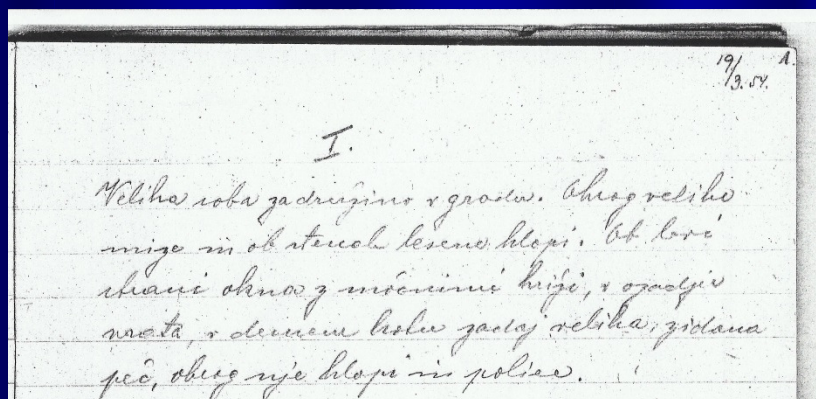
ROKOPIS IZ KOROŠKE OSREDNJE KNJIŽNICE

V Koroški osrednji knjižnici dr. Franca Sušnika na Ravnah na Koroškem hranijo večino rokopisov objavljenih in neobjavljenih del Jakoba Špicarja, kakor tudi velik del njegove korespondence in slikovnega gradiva. Rokopisno gradivo Jakoba Špicarja je prišlo v knjižnico po zaslugi gospe Mirjane Vevar iz Mežice. Kot vnukinja Jakoba in Marice Špicar je otroška leta preživela v domu svojih starih staršev v Radovljici. Po dedovi smrti je skrbela za njegovo literarno zapuščino in jo zaupala v varstvo Koroški osrednji knjižnici.

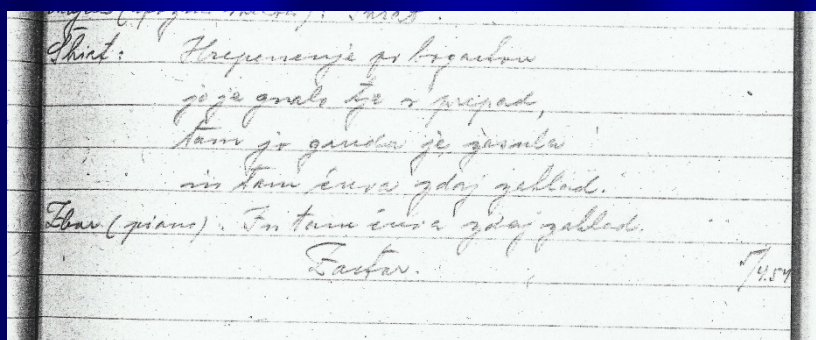
Med gradivom, ki so ga v 70-ih letih 20. stoletja prevzeli, popisali in shranili strokovni delavci knjižnice, je z inventarno številko 83 označen zvezek s Špicarjevim rokopisom gorenjske pripovedke "Podvinska Anka". Jaka Špicar je pripovedko o Podvinski Anki napisal kot libreto za opereto v šestih dejanjih, ki pa ni bila nikoli uprizorjena. Rokopis je dobro ohranjen, a ker je bil napisan z navadnim grafitnim svinčnikom, je ponekod slabše čitljiv. Obsega 55 strani v zvezku formata 20,5 x 14,5 cm, od tega je 53 strani ročno oštevilčenih.

Zgoraj: Kopija naslovne strani zvezka z rokopisom "Podvinske Anke".

Datacija na prvi strani rokopisa.

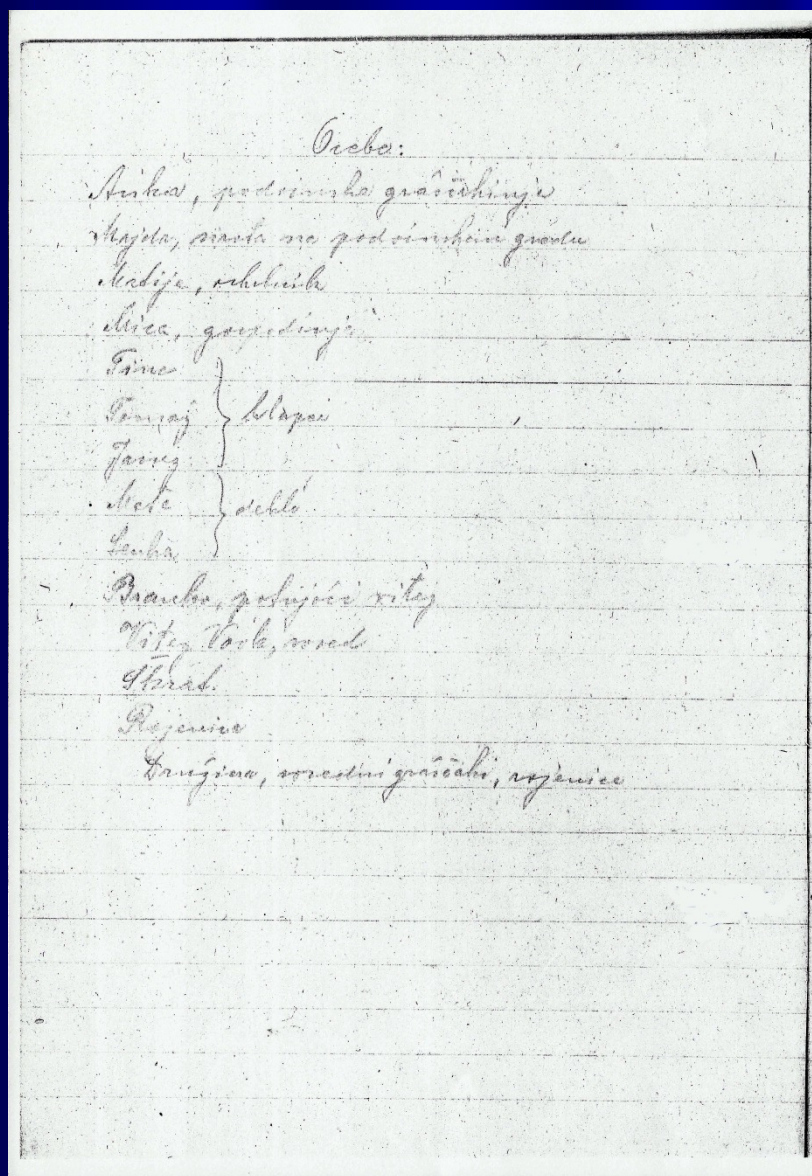

Datacija na zadnji strani rokopisa.

Foto: Jure Sinobad.

Iz datumov, ki jih je Špicar s knjigovodsko natančnostjo notiral skozi ves rokopis, lahko razberemo, da je "Podvinsko Anko" pisal od 19. marca do 5. aprila 1954. V seznamih svojih del, ki smo jih povzemali različni avtorji, je Špicar zapisal, da je "Podvinsko Anko" napisal leta 1952. Morda je bilo temu res tako in gre pri rokopisu, ki ga hranijo v Koroški osrednji knjižnici, le za dve leti mlajši čistopis oz. čitljiv prepis libreta.

Problem datacije Špicarjeve "Podvinske Anke" ostaja odprt. Dokončno bi ga lahko rešili le, če bi se našel rokopis iz leta 1952, ta pa se po doslej znanih podatkih ne nahaja v nobeni od javno dostopnih zbirk.

V igri nastopajo:

Anka, podvinska graščakinja,
Majda, sirota na podvinskem gradu,
Matija, oskrbnik,
Mica, gospodinja,
Hlapci: Tine, Tomaž in Janez,
Dekli: Meta in Lenka,
Branko, potujoči vitez,
Vitez Vovk, sosed,
Škrat,
Rojenice,
Družina,
Sosednji graščaki,
Sojenice.

Levo: Kopija seznama oseb
v Špicarjevem rokopisu.

Zgodba o lepi, a ošabni podvinski graščakinji, se prične v veliki sobi podvinskega gradu. Zunaj besni vihar in lije dež. Nočno nebo parajo bliski, občasno se sliši grmenje in lajež velikega psa (črn pes z zlato ovratnico je kot simbol rodbine Podvinskih upodobljen tudi v njihovem grbu, op. p.). Grajske deklice sedijo za kolovrati, hlapci pletejo košare, vežejo metle in izdelujejo ročaje za lopate in sekire. Med delom se živahno pogovarjajo. Vihar, ki se je razdivjal zunaj, je vzrok, da pogovor steče o strašljivih rečeh, kot so divja jaga, švinta in vedanci. Grajski oskrbnik Matija s svojimi zgodbami poskrbi, da postane prisotne pošteno strah. V sobo vstopi Majda, ki s seboj prinese posebno lep kolovrat, ga postavi v prostor in brez besed odide. Zavistne deklice Majdi očitajo, da je prevzetna in puhla. V branjo vzame grajska gospodinja Mica, ki ženskam razloži, da je Majda sirota. Njenega očeta, ki je bil gozdar, je na lovu po nesreči ustrelil podvinski grof, mater pa ji je vzela kuga. Deklico je nato posvojil pokojni podvinski grof, Mica pa ji je postala krušna mati. Majda se kmalu vrne in sede za kolovrat, nakar v sobo vstopi grajska gospodarica Anka. Vsi prisotni se ji v zboru poklonijo in v en glas hvalijo njeno lepoto, ki da ji ni para v deželi Kranjski. Tudi Anka sede za kolovrat in zamišljeno prede laneno nit. Njene otožne misli ugane gospodinja Mica. Kljub lepoti, bogastvu in številnim snubcem je podvinska gospodarica še vedno samska, zato ji Mica svetuje, naj posluša svoje srce. Anka ji vzvišeno zabrusi, da si želi le bogatega in slavnega ženina, saj le srce in ljubezen brez moči in zlata na tem svetu ne pomenita nič. Pogovor nenadoma prekine močno trkanje in lajež velikih psov.

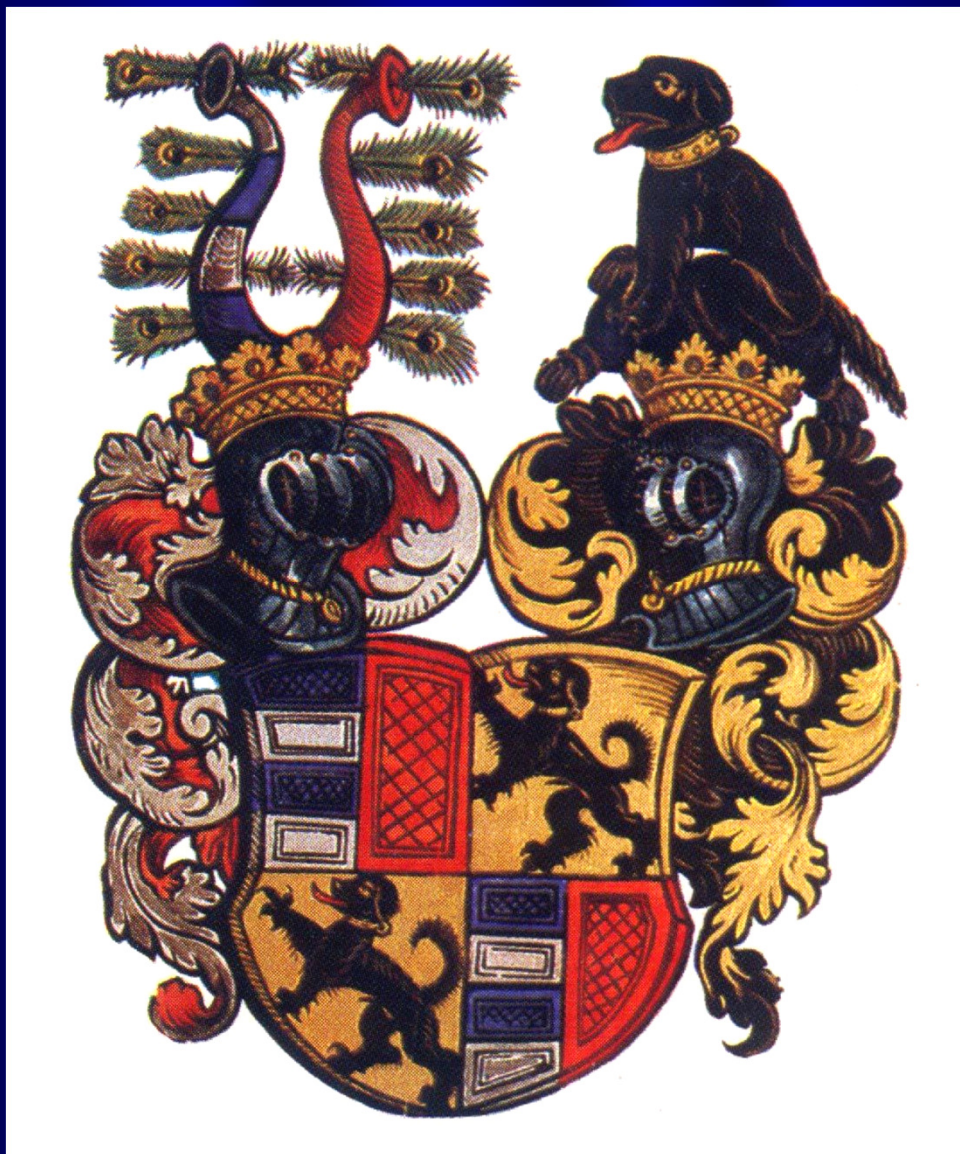

Na fotografiji je pečat Tomaža Podvinskega, ki je bil gospodar gospostva Podvin v 14. stoletju. Na ščitu je lepo vidna podoba psa. Foto: S. Adam.

Črn pes z zlato ovratnico je kot simbol rodbine Podvinskih upodobljen tudi v njihovem grbu.

V 17. stoletju je Valvasorjev bakrezec "zakrivil", da je pes postal podoben konju. Zmota se je dobro "prijela", kar dokazuje grb na manjši sličici, ki ga še danes lahko vidimo nad vhodom v Podvinski grad. Foto: J. Sinobad.

Na sliki levo je upodobitev grba plemiške rodbine Lambergerjev. V 2. in 3. grbovnem polju je lepo videti grb Podvinskih (v desno poganjajoč se črn pes, z zlato ovratnico, v zlatem). Ovratnica je bila sprva srebrna, pozneje je bila izboljšana v zlato. Izvirni rdeče-modro-srebrni lamberski grb je upodobljen v 1. in 4. grbovnem polju. Izboljšavo z grbom babice Diemut Podvinske naj bi leta 1445 na Dunaju dosegel Friderik Lamberger.

Upodobitev grba je povzeta iz Bartscheve knjige štajerskih grbov, Gradec 1567.

Pred grajskimi vrati se pojavi utrujen, premražen in premočen popotnik, ki prosi za prenočišče. Prisotni se sprašujejo, ali se bo mlada podvinska gospodarica usmilila prišleka. Anka nočnega obiskovalca vpraša, kdo je in od kod prihaja. Mladenič odgovori, da je prišel iz daljnih krajev ob morju, da mu je ime Branko in je potujoči pevec, ki bi rad spoznal ta svet. Prišleka spustijo v grad, Anka ga povabi k topli peči in ukaže, da mu postrežejo s hrano in pijačo. Ko si priveže dušo, začne Branko pripovedovati zgodbo o nenavadni svetlobi in pesmi, ki jo je bilo slišati iz prepada v samotnem gozdu na poti v grad. Majda mu pove, da je slišal peti škrata, ki čuva izgubljeni podvinski zaklad. Ta leži na dnu prepada in je doslej pogubil vse pohlepne iskalce. Majdine besede spravijo Anko v bes. Ozmerja jo z brbljivim otrokom in pribije, da iskanje zakladov ni delo za slabiče, temveč le za drzne in pogumne ljudi. Če ne bi bila ženska, bi se sama odpravila v prepad in zadavila škrata. Prvo dejanje se zaključi s preroškimi besedami Podvinske Anke, da bi za zaklad dala tudi svoje življenje.

Drugo in tretje dejanje se odvijata na grajskem dvorišču. V drugem dejanju Majdo tolaži škrat, ki skrit za drevesom posluša njeno otožno petje. Na prizorišče prideta Branko in Anka. Branko pravi, da je prost in brez doma, zato potuje po širnem svetu in išče ljubezen svojega življenja. Anki ponudi svoje srce in ji pove, da je vitez plemenitega rodu, ki ima v lasti marsikateri grad. Anka snubca ne zavrne, vendar mu pove, da se morata prej поблиže spoznati ter presrečnemu pevcu ponudi svojo roko.

Zunanjščina Podvinskega gradu danes. Foto: J. Sinobad.

Tretje dejanje se dogaja ponoči. Anka in Branko v mesečini sedita na vrtni klopi in se pogovarjata. Anka ga vpraša, zakaj ji ne zaupa vse svoje skrivnosti. Branko odgovori, da ji bo svojo skrivnost lahko zaupal šele na poročni dan. Anka z odgovorom ni zadovoljna, zato se odpravi v grad. Branko jo pospremi do vrat in ji pod razsvetljenim oknom zapoje uspavanko. Že med Brankovo pesmijo pride na okno na drugi strani gradu Majda. Pevcu, ki je ne more videti, zapoje pesem, s katero ga posvari pred prevaro. Nato se umakne v sobo, Branko pa po neuspešnem iskanju odide po stopnicah v grad. Kmalu se na vrtu pojavijo vile rojenice in zapojejo pesem, s katero se zaobljubijo, da bodo Majdo in Branka varovale pred Ankino zlobo. Vile odplešejo z vrta, na katerem se ponovno pojavi škrat in napove srečen konec zgodbe.

Prizorišče četrtega dejanja je velika razkošna dvorana Podvinskem gradu, v kateri poteka pojedina po končanem lovu. Gostom, med katerimi je tudi sosednji graščak Vovk, strežejo točaji. Prisotni veselo nazdravljajo uspešnemu lovu in hvalijo dobrote, ki so na mizi. Nato nazdravijo mladi podvinski gospodarici in njeni izjemni lepoti. Anka se zahvali gostom in se jim oddolži z napovedjo pristnega gorenjskega plesa. Po končanem plesu plesalke in plesalci med ploskanjem gostov odidejo. Branko želi še enkrat nazdraviti bodoči ženi, a mu podvinski sosed vitez Vovk očita, da je do neveste prišel brez boja. Ko zavistnega Vovka podpre še zbor gostov, se Anki stemni obraz. Od bodočega ženina zahteva, da s pogumnim dejanjem dokaže svojo ljubezen, zato naj ji pred noge položi podvinski zaklad. Branko sprejme izziv, obljubi, da bo prinesel zaklad in se ob posmehovanju zbranih gostov odpravi na pot.

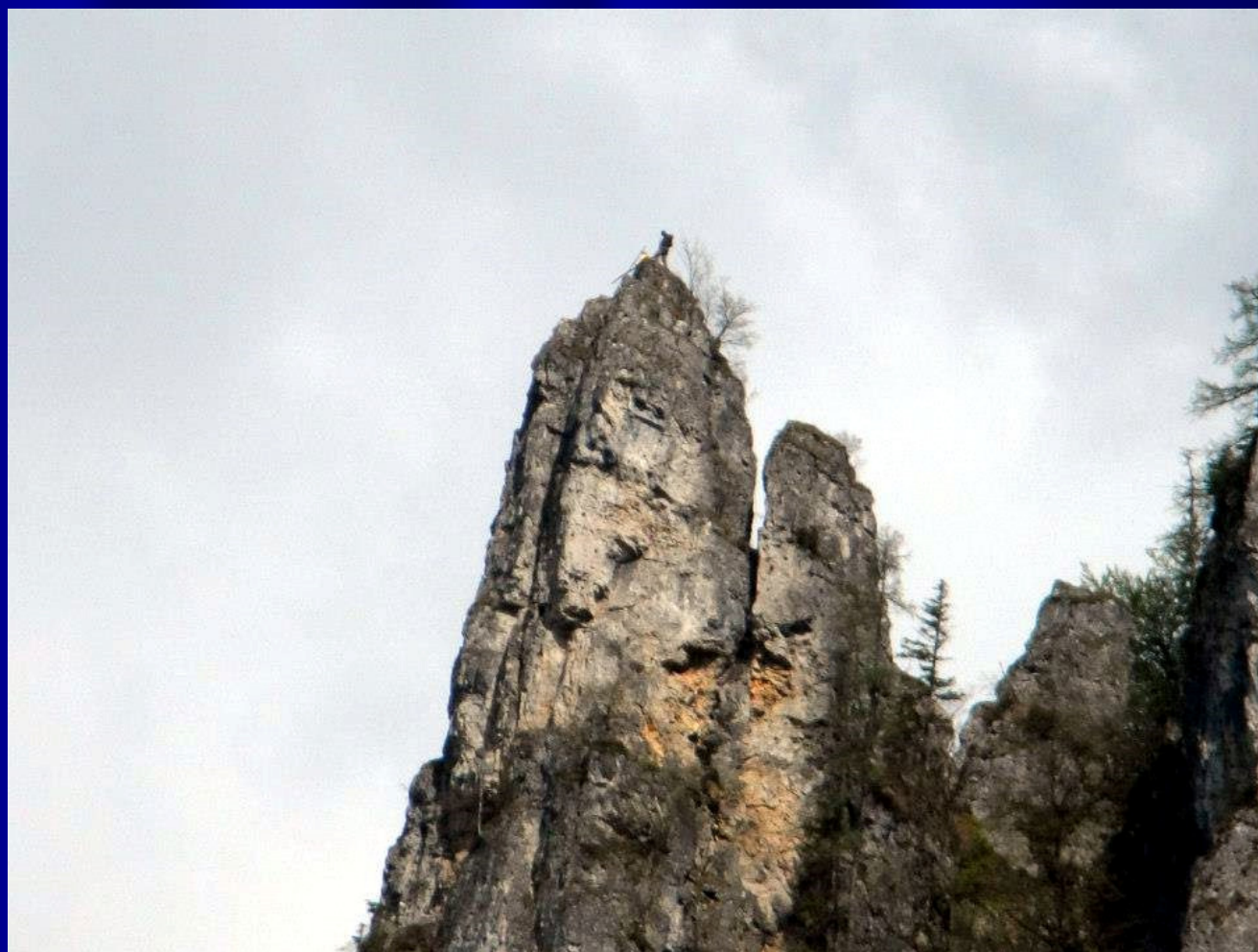

Danes je Podvinski grad v klavrnem stanju. Na sliki levo je nekdanja jedilnica, na sliki spodaj pa nekdanja hotelska kuhinja.

Fotografiji sta bili posneti 9. januarja 2014 skozi okni zapuščenega gradu.
Foto: J. Sinobad.

Peto dejanje se odvija v romantični gozdni pokrajini, ki jo obliva mesečina, v daljavi pa je videti Babji zob. Ob skali sedi škrat in modruje o človeškem pohlepu. V samogovoru razodene, da bo zaklad dobil tisti, ki mu prinese biserno rožo, ki cveti na vrhu Babjega zoba. Na prizorišče pride Branko, opremljen z rovnico, lopato in svetilko. Obupan tarna nad nesrečno usodo, saj se zaveda, da je Anki več do zaklada kot do njegove ljubezni. V obupu se spusti v prepad, pri tem pa ga spodbuja škrat. Kmalu priteče tudi Majda in glasno kliče Branka. Ker od njega ni slišati glasu, prosi za pomoč rojenice. Ponovno se prikaže škrat, ki ji pove, da je Branko splezal v prepad. Majda mu brez pomisleka sledi, nato se nad prepadom pojavijo rojenice in vprašajo škrate, kaj jim je storiti. Ta jim odgovori, da morajo iz prepada rešiti dve nedolžni bitji. Branko in Majda se dvigneta iz brezna. Ko sta na varnem, škrat vpraša Branka, če v daljavi vidi skalnato škrbino, ki se ji reče Babji zob. Gora je polna zlobnih duhov, vendar na njenem vrhu raste edinstven cvet, ki je ključ do podvinskega zaklada. Branko se že odloči, da ga bo šel iskat, tedaj pa iz sence stopi Podvinska Anka. Branka ozmerja s strahopetcem in mu pove, da ne potrebuje njegovih uslug, saj je sama dovolj pogumna. Ko izreče te besede, se pogrezne v prepad, iz globine pa prihaja bliskanje in bobnenje, kot da bi se podirala gora. Majda in Branko se objameta, škrat pa razglasi, da so napuh, prevzetnost in zloba sovražniki tega sveta, ki so bili tokrat kaznovani tako kot Ankina vest in hudoba.

Skalna ostrica Babjega zoba je priljubljen izziv plezalcev, na vrhu stoji Sašo Gašperin. Zelo lepa je tudi jama pod Babjim zobom, za katero vzorno skrbijo blejski jamarji.

Foto: T. Hrovat.

4

Le poplejte zidaj zivceha.
 Leposedke se boji.
 Janey (mede le sluzki): Taka kucni melaj plavice.
 Skani gaga te slubi.
 Nic ne boj se droga stetha.
 Tudej nam je varen hnos
 in miherma zday in treba
 o mci iti kam dorus.
 Cocu sem jaz o Sligiani.
 Le miha se mič ne boj
 Pedus le in prepovedi
 narocel te Janey troj. (Chiraj poljub,
 potem ga le priginu delu)

Lenka (Janey): Ta bizzajel ne se je ozela,
 in potanmil ji pečet.

Trine: Ni mogoc ucheti dungi
 li simel ga tehi rod.

Melija: Ne se namo dvojja gaga
 pueno aruo nam, ludedu.
 Tudi vedami shudlyni
 in ludedu in vsem starcu.
 Po recitile mi haj naros

5

gibati se zunanaj hje.
 Na bizzajpiti se posebno
 radi na svoj plen greje.
 T' liche zardije clareha,
 da v micrije firm plede
 in niholi vec iz sijga
 najti nam ni ne poti.

2. prizor.

Prizorji, shajela.

shajela (pivenc posebno lepe kolomat ga putasi
 na doloceno mesto in spet odide.)

3. prizor.

Prizorji, praj shajela.

Metka: Hoho je plavica!

Lenka: Ah haj! Prezetue!

Alis: Prezetue mi, prezetue mi!
 Pomijne in z makim gras prajzue.

Lenka: Taj minno ozroha, se napikovati.
 Uboga je kot jaz ni - pragna.

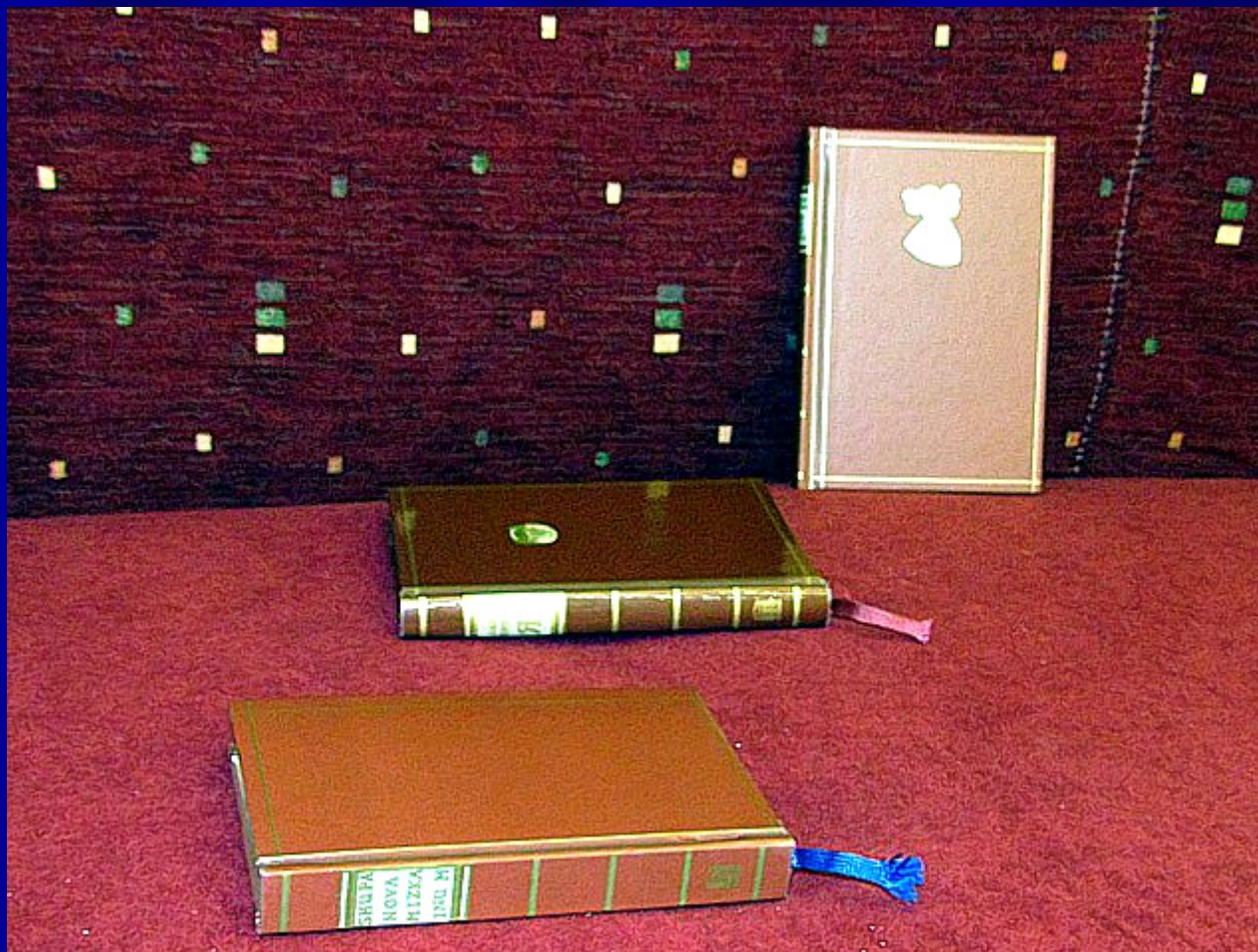
Mica: Ne spravljajte uboga mi mrste!
 Ni vam znauo, kaj meldej je bilo,
 haj mencia ji je prizadela,

Kopiji 4. in 5. strani Špicarjevega rokopisa "Podvinske Anke".

Zadnje dejanje se ponovno odvija pred Podvinskim gradom. Dan je lep in sončen, iz kleti pa pride Matija z vrčem v roki. Grajski oskrbnik zadovoljno kima in hvali zlato briško kapljico, vendar njegovo veselje zmoti gospodinja Mica. Očita mu jutranje popivanje in njun pogovor se kmalu sprevrže v medsebojno zbadanje. Mica pove oskrbniku, da so ponoči vsi mladi izginili z gradu. Matija poda Mici vrč z vinom in jo tolaži, naj nikar ne skrbi. Vsaka reč se sama uredi, pravi, in tako se bo tudi ta, saj gre le za mladostno zaljubljenost. Na prizorišče prideta Branko in Majda in vidno utrujena sedeta na klopi. Majda se glasno zahvaljuje rojenicam, a Branko pravi, da gre vsa zahvala njej. Majdi razkrije svojo skrivnost, nakar si mlada zaljubljenca izpovesta ljubezen. Objeta ju najde grajska družina, ki se ji pridruži škrat, preoblečen v berača. Branko razkrije, da je bogat graščak, ki ima ob morju veliko posest, na katero namerava odpeljati svojo mlado ženo. Majda pravi, da si ne želi njegovih zakladov, temveč le sreče, zdravja in potomcev. Vsi prisotni navdušeno odobravajo njuno zvezo in sprašujejo, kje je Anka.

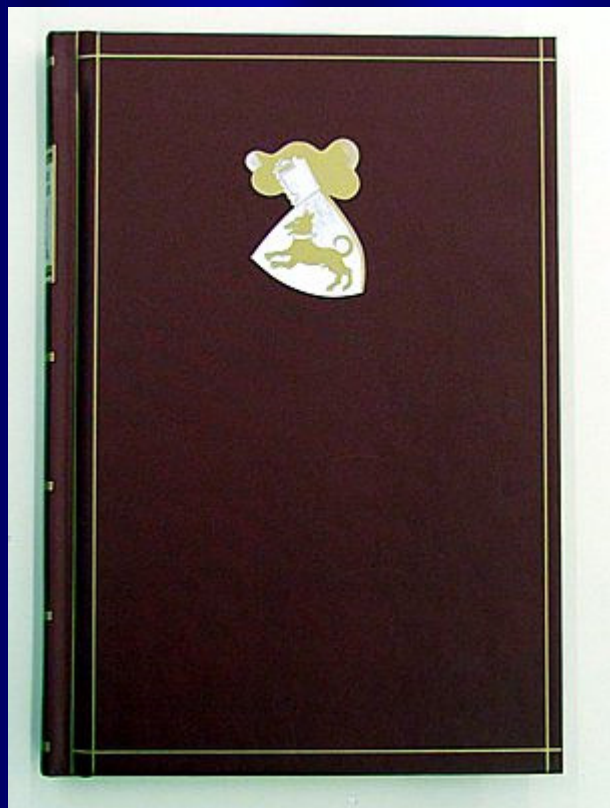
Odgovori jim berač, v katerem Majda takoj prepozna škrate:

***“Hrepenenje po bogastvu jo je gnalo tja v prepad,
tam jo gruda je zasula in tam čuva zdaj zaklad.”***

Špicarjevi deli "Podvinska Anka" (2014) in
"Radovljiška revolucija" (2010) v družbi
"Linhartovih komedij iz Zoisove knjižnice" (2006).

Foto: J. Sinobad.

Zunanost in notranost knjižne izdaje prepisa.
Foto: J. Sinobad.

Povod za objavo prepisa rokopisa tokrat žal nista le častitljivi obletnici: 60-letnica nastanka rokopisa in 130-letnica rojstva Jakoba Špicarja.

Z objavo "Podvinske Anke" želimo opozoriti na žalostno stanje, v katerem se danes nahaja Podvinski grad. Hotel Grad Podvin je bil še ena od mnogih žrtev divjega lastninjenja na Slovenskem in danes žalostno propada. Nesojeni "lastnik", ki je bil nekoč najemnik restavracije v hotelu Podvin, se je leta 2009 potegoval za nakup družbe Hotel Grad Podvin. Zanj je državni Zavarovalnici Triglav obljubljal 3,8 milijona evrov, a denarja niso nikoli videli. Prepis in spremno besedo k Špicarjevi "Podvinski Anki" objavljamo v upanju, da prinese vsaj malo luči in veselja v te turobne in žalostne čase.

VIR: Modic, Tomaž: Uradno: pri Zlatanu Kudiću izpuhtelo več kot pet državnih milijonov. V: Dnevnik, 2012, št. 241 (17. okt.), str. 8.

Na fotografijah, posnetih januarja letos je videti, da poleg gradu žal propada in se zarašča tudi njegova okolica. Novi "lastnik" je notranjščino gradu popolnoma spremenil, dozidal jašek za dvigalo in zamenjal prvotni strop z nekakšno novodobno spako. Foto: J. Sinobad.

MARICA IN JAKA ŠPICAR – RADOVLJIČANA ŽLAHTNEGA SPOMINA

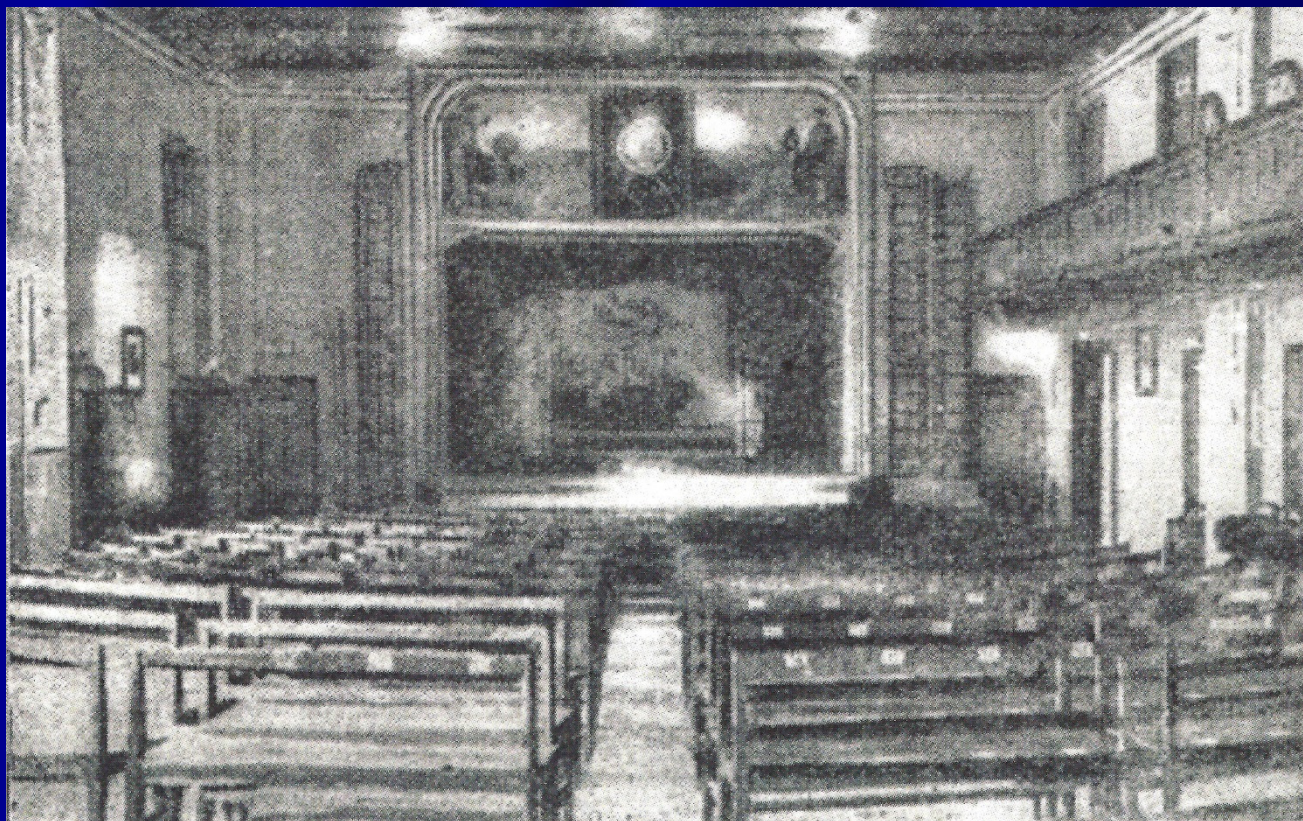
Jakob Špicar (1884–1970) in njegova življenjska sopotnica Marica, roj. Heber (1890–1989), sta najlepša in najbolj ustvarjalna leta preživela v Radovljici. S sinovoma Miranom (roj. 1911) in Bojanom (roj. 1914) so stanovali nad poslovnimi prostori nekdanje posojilnice, v secesijski stavbi “Čebelica”, kjer so danes uradi Upravne enote Radovljica. Marica Špicar se je še v poznih letih z nostalgijo spominjala srečnih let, ki so jih preživeli v Radovljici: **»V Radovljici smo potem živeli petintrideset let. To je eden najlepših krajev na Gorenjskem. Če ne bi bilo vojne, je ne bi nikoli zapustili.«**

Posojilnica v snegu, pred 2. svetovno vojno.
Zasebna zbirka, Radovljica, preslikava DAR.

ZLATA LETA RADOVLJIŠKEGA GLEDALIŠČA

V času bivanja na Gorenjskem je Jakob Špicar napisal večino svojih dramskih del, 50 ali 51 od skupno 83 samostojnih ljudskih iger, dram, dramatizacij, mitično-alegoričnih ter mladinskih in otroških iger. Skupaj z ženo Marico sta tvorila ustvarjalno jedro radovljiškega sokolskega teatra, ki je v 20-ih in 30-ih letih 20. stoletja prerasel v enega najpomembnejših gledaliških odrov na Slovenskem. **»Ta oder se je razvil v osrednjo kulturno institucijo. Z ženo Marico sva mu ostala zvesta dve desetletji. Omeniti velja, da smo v tem zlatem obdobju igrilstva delali vse zastonj. Vsi smo delali iz ljubezni do igranja. V desetih letih se je zbrala v blagajni vsota, s katero je sokolsko društvo poplačalo dolgove gradnje in opreme doma. Moje napredno delovanje je bilo trn v peti za obstoječi režim«**, se je s ponosom spominjal Jakob Špicar.

Časopisna fotografija Sokolskega gledališča v Radovljici.
Obj. v: Tedenske slike, 1926, št. 55 (17. dec.), str. 3.

SPOMINI MARICE ŠPICARJEVE

Zvezek s spominskimi zapisi Marice Špicarjev je dolgo veljal za izgubljenega, zato je bilo veselje ob njegovi najdbi veliko. Marica Špicar je svoje spomine pisala v letih 1983–84, ko je dopolnila 93 let in je bila že varovanka Doma starejših občanov na Taboru v Ljubljani. Kljub visoki starosti je še vedno imela odličen spomin in čitljivo pisavo, pravi lepopis.

Rokopis obsega 214 ročno oštevilčenih strani v zvezku formata A 5. Zapisi so datirani od 26. 1. 1983 do 1. 2. 1984. V istem zvezku je tudi 14 strani rokopisa "Kronika Doma na Taboru", ki popisuje dogodke od 31. 12. 1979 do 10. 12. 1980.

V uvodu je zapisala: »Vzela sem ta zvezek, ker nisem imela drugega. Sedaj pa po prigovarjanju sina Mirana in želji Bojana sem se odločila, da pišem. Že prej so mi zelo prigovarjali g. dr. Franc Sušnik, ravnatelj Študijske knjižnice v Ravnah, ga. Tozonova in mnogi drugi.«

Moj življenjski spis! Spomini,

1979-80 so me inrolili, v Lomnu na Šaboru, da
pisem kroniko kaj vse se oddi med namni
uspokojenci. Za korekto sem jo dobila od
moje prijateljice Stane za dedka mraxa,
moj pisem svoj življenjski spis. Vzela sem ta
korekto, ker nisem imela drugega.

Lečaj jo po prigovarjanju sina Mirana
in želji Bojana sem se odločila, da pišem,
ki so mi zelo prigovarjali g. dr. Franč Tušnik
ravnatelj Studijske knjižnice v Ravnah, ga,
Torkova in mnogi drugi.

Leta 1980-81 sem težko bolela, za hudo pljučnico
ki je trajala kar dve leti, da sem se popravila,
rešili so me na Golniku. Potem nisem več
pisala kronike.

Rodila sem se v Lolah na Kravškem občini
Bernberk 21. aprila 1890, bila sem edinka zelo
sem si želela sestice, ali vsaj brata, imela sem

Levo: Kopija prve strani
spominskih zapisov Marice
Špicarjeve.

Oton Župančič:

Marici Cvitanjevi, za "Miklovo Zalo",

Ne v turški sužnosti ječala
in te svojemu Bogu molila
za drage, Miklovo je Zalo,
vso dušo mi je razsetlila. -

Stadar me skrb za nas napade
in več nikjer ne vidim morda,
se spominim Zala na kolenih,
poln ropet upor sem ognjenih
in vem naj ~~je~~ prišlo kar se koli,
za nas še kvesta Zala molí.

Zgoraj: Marica Špicar je na
uvodno stran spominov
prepisala pesem Otona
Župančiča "Za Miklovo Zalo".

Marica Špicar v ziljski narodni noši,
ok. 1932. Zbirka M. Vevar.

Marica Špicar prične zgodbo svojega življenja v rodnih Dolah v Zgornjem Rožu, kjer se je rodila 21. aprila 1890 kot edina hči Urbana in Marije Heber, p. d. Šuštarčevih. Spomini na brezskrbna otroška leta se prepletajo z doživetimi opisi sorodnikov in znancev, a nad idiličnimi podobami domačih krajev in ljudi ves čas visi težka senca političnih nasprotij med koroškimi Slovenci in Nemci. Z Jakobom Špicarjem se je poročila 25. oktobra 1909 v domači cerkvi v Skočidolu. Mož je bil takrat že zaposlen na Jesenicah. Od aprila je plačeval stanovanje v stari restavraciji, ki jo je imel v najemu Lovro Humer, tedanji občinski tajnik na Jesenicah in Špicarjeva poročna priča.

Svoj poročni dan je opisala takole: »Gospod župnik je nama zelo lepo govoril, meni je rekel, upoštevaj tudi njegovo politično prepričanje, vsi imamo enega Boga! Kaj sem jaz razumela to, vedela sem samo, da grem na Kranjsko in da bo vse slovensko, ne kot tukaj, če si govoril slovensko, so te nadirali bindišer Hund ali po nemško, bo že spet dež, ker bindiš klepetate, kasneje smo bili Serbi, sedaj pa Čuši. Spoznala sem grdo politiko in sovraštvo, zelo sem bila razočarana, ni bilo treba biti veren, samo da si dal kroglico v pravo skrinjico, videla sem take slučaje. Šranganja ni bilo, ker je ženin že prej pošteno plačal fantom.«

Marica in Jaka Špicar kot mladoporočenca
v Skočidolu, 25. 10. 1909. Zbirka M. Vevar.

Veliki salon gostilne Kunstelj, ok. 1908.
Zasebna zbirka, Radovljica, preslikava DAR.

Obnovljena lesena napisna plošča nad vhodom v kletni prostor v današnji gostilni Kunstelj. Foto: Ivan Pipan.

Že leta 1906, ko je še opravljal pripravništvo v radovljiški posojilnici, je Špicar v Radovljici organiziral mladinski oder. Soproga Marica se je spominjala: »Ko je moj mož nastopil službo pri posojilnici, je zbral mladino in začel z gledališčem, igrali so pri Kunsteljnu na verandi, dvorana je bila precej velika. Z mamo sva šli neko nedeljo na Brezje in nazaj grede popoldne k predstavi, igrali so "Desetega brata" zelo dobro, igral je "Krjavla". Imeli so velik uspeh, igral je tudi še kot študent dr. Olip, ostala sta prijatelja. Ko je končal prakso pri posojilnici, so ga premestili na filijalo na Jesenice.«

Fotografija domnevne prve uprizoritve "Miklove Zale" na Jesenicah, 1909. Fotografija je bila prvič objavljena leta 2009 v Biltenu KKZ, uredništvu jo je posredovala Mirjana Vevar.

Na Jesenicah se je Špicar takoj pridružil sokolskemu odru, ki je na njegovo pobudo prerasel v samostojno Gledališko društvo Jesenice. Bil je njegov predsednik in vodja gledaliških predstav, 12. avgusta 1912 so ga imenovali za častnega člana. »Prevedel je Schillerjeve "Razbojnike" in več drugih, bilo je precej delavstva v društvu, uradniki, učitelji. Iz delavstva je napravil sijajne igralce, kmalu je vedel, kakšno vlogo da lahko komu, eden je celo postal govornik in poslanec, ime sem pozabila; prišel je k nam v Radovljico in rekel možu, vidiš, Jaka, kaj si naredil iz nas, prej pa še dobro brati nismo znali«, je zapisala Marica Špicar.

“Bišofova” vila v Predtrgu,
danes Ljubljanska cesta 38,
ok. 1920. Zbirka M. Vevar.

IMELI SMO GLEDALIŠČE

Jaka Špicar je deloval na Jesenicah do začetka prve svetovne vojne, ko so ga poklicali v Radovljico za vodjo tamkajšnje posojilnice. *»Je bilo težje, ker je imel od ponedeljka do četrтка uradne ure v Radovljici, petek in sobota na Jesenicah smo še imeli stanovanje, v Radovljici pa v Bišofovi vili. Preselili smo opravo drugi dan potem, ko so Italijani bombardirali Koroško Belo«,* je o selitvi v Radovljico napisala Marica Špicar. 23. februarja 1908 je bil v prostorih gostilne Kunstelj ustanovni občni zbor društva Sokol, leta 1919 pa so radovljiški Sokoli ustanovili gledališki odsek svojega društva. Vodenje sokolskega gledališča je ok. 1920 prevzel Jaka Špicar, ki so mu pri delu zelo koristile izkušnje, pridobljene pri vodenju gledališkega društva na Jesenicah.

Marica Špicar se je dobro spominjala začetkov radovljiškega odra: »Imeli smo dvorano z malim odrom nad Lerhovo knjigovoznico. Gledališki odsek društva "Sokol" v Radovljici. Igrali smo prav dobre otroške komade, moj mož je bil zelo natančen tudi pri scenariju, če se je le dalo dobiti, tako sta 2 člana za "Trnjulčico" šla v gozd nasekat divjo gavtrožo, ker ima trne, da se je bolj držalo skupaj, ker je bilo premalo cvetja, smo napravili, podaljšek kulise je bilo trnje /... / princesko igrala je notarjeva Nikica v krasnem kostumu, ki ga je napravila gospa, tudi princ je imel pravilen kostum, posodila ga. Hutova, ki je učila. Princa je igral Miran, ko je sekal s sabljico po trnju, sta člana vlekla in trnje se je umaknilo, bilo je res posrečeno. Bili so še "Palčki Poljanci", tudi Bojan je bil palček, Peterčkove "Poslednje sanje", "Pogumni Tonček", Miran precej velika vloga, star je bil 8 let. Še "Kralja na Betajnovi" na tem odru, imela sem revno žensko z otroci, Bojan je bil 4 leta, napravila sem ga zelo revno, nič ni rekel, ko pa je bilo treba nastopiti, se je uprl, da ne gre v taki obleki na oder, ker je toliko ljudi, ni se zavedal, da igra. Kaj sem hotela, malo bolj trdo sem ga prijela in potegnila za seboj, 4 sem imela, drugi so bili večji. Vžgali pa so pošteno tudi "Patrioti" na Jesenicah, razmere med vojno, da so se kar med seboj pogovarjali in očitali, trgovec Savnik je rekel mojemu možu, prav si napisal, bilo je tako. Sedaj so ti že vsi pomrli.«

Marica Špicar s sinovoma
Bojanom in Miranom na
Jesenicah, ok. 1914.
Zbirka M. Vevar.

Marica Špicar s sinovoma
na Jesenicah, ok. 1917.
Zbirka M. Vevar.

Sokolski dom v času gradnje,
ok. 1921. Zasebna zbirka,
Radovljica, preslikavi DAR.

Pri gradnji Sokolskega doma, ki so ga odprli 2. oktobra 1921, so sodelovali vsi člani društva, tudi ženske in otroci. Marica Špicar je zapisala: »Kmalu je začelo društvo z zidavo Doma, denarja v blagajni je bilo 100 D. Posojilnica je dajala denar. Gospod DERNIČ, imel je večje podjetje žago, je prevzel gradnjo in šlo je, s predstavami, večjimi prireditvami, bifejem smo plačevali dolg, ob enem pa nabavljali telovadno orodje, kulise, garderobo in kar je bilo treba. Članstvo je ogromno delalo, tudi deca, kopali temelj, nanosili vso opeko po uradnih urah, da so imeli drugi dan zidarji vse pripravljeno. Čebulj Danči, jaz z mojima dvema fantoma smo, kadar je prišel vagon opeke na postajo, šli takoj praznit, da ni bilo treba plačati, ker je bil samo en tir, 29 vagonov in strešne 2 vagona, imela sem precej odrte roke, dokler se nisem spomnila starih usnjenih rokavic, potem je bilo dobro, sem se tudi utrdila.«

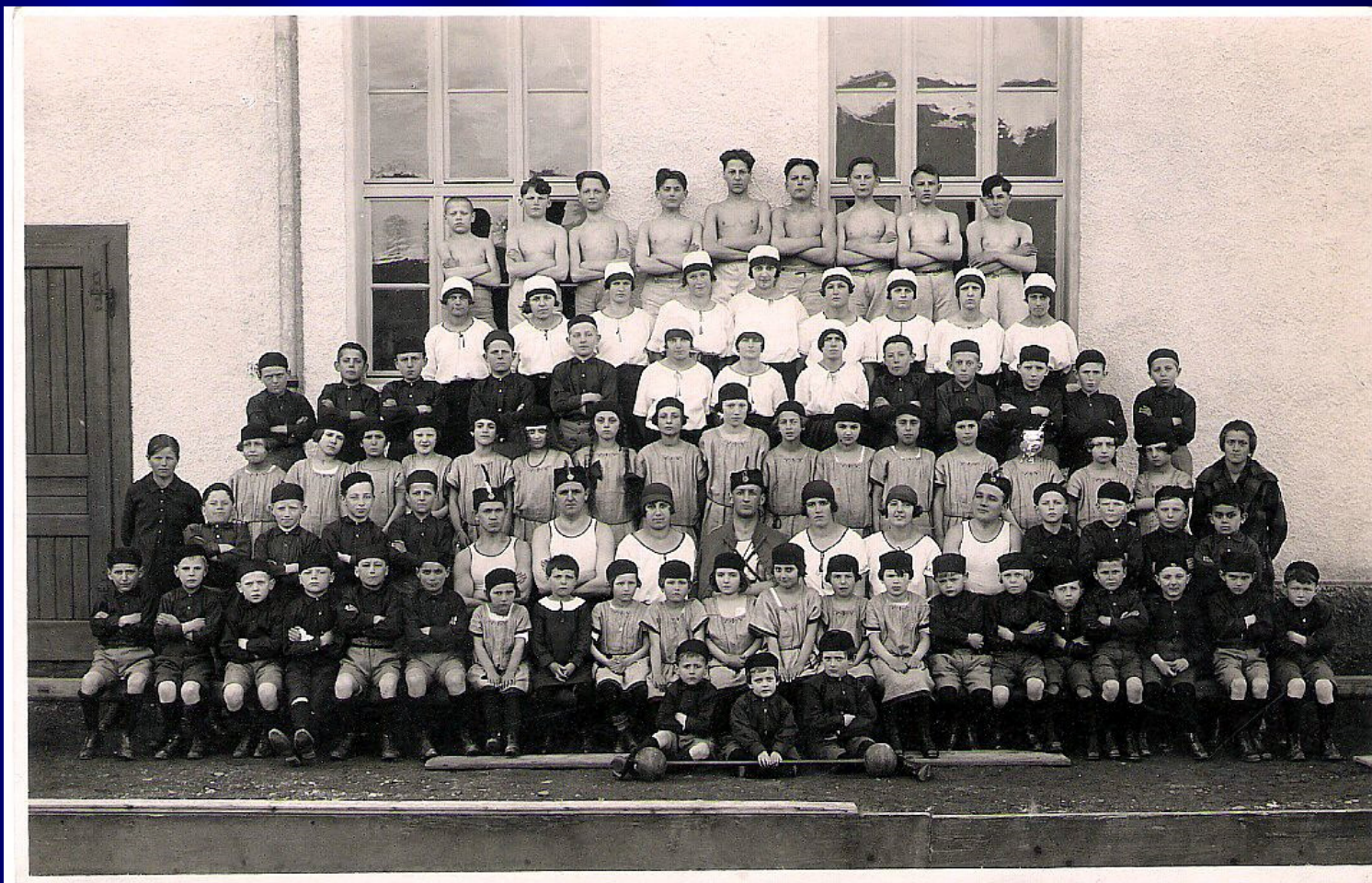
Sokolski dom v Radovljici,
del dvorane s telovadnimi
napravami, ok 1932.
Obj. v: Spomenica
Sokolskega društva v
Radovljici, 1933.

Poleg gledaliških predstav so v Sokolskem domu potekale tudi ostale društvene prireditve. Pri pripravah je prostovoljno sodelovalo vse članstvo: *»Za bife smo članice pekle torte in drobno pecivo, veliko zastonj, ali pa nekaj za materijal. Vsako leto na pustno soboto velika maškarada, lepe maske z Bleda in več krajev, vedno so bile zelo posrečene, čokolada iz Lesec, enkrat v življenju sem se tudi jaz (maskirala, op. p.), mož je kupil lepo grofico Marico, od ene gospe res krasen kostum. Plesala sem precej, pred demaskiranjem sem šla domu, prišla še prej nazaj v bar in nobeden ni vedel. Pri večjih prireditvah sem redno pomagala tudi v bifeju ali kjer je bilo treba, imela pa poleg vlog tudi vedno v ponedeljek pospravljanje garderobe, Marotov Francelj pa je odpeljal opravo, dobil je plačano, včasih, če je bila velika stvar, kar cel dopoldan do kuhanja.«*

Nekdanji Sokolski dom v Radovljici, ki smo ga po 2. svetovni vojni poznali kot stavbo TVD Partizan, je bil nedavno prodan zasebniku.
Foto: J. Sinobad.

Člani Sokolskega društva so posebej lepo skrbeli za naraščaj: »Tudi deca je imela lepo maškerado opoldne, lepo so jih napravile mamice. Miklavžev večer popoldne za deco in smo pekle članice, nekaj pa je dalo društvo, da so dobili vsi enako. Za člane zvečer pa je prinesel vsak sam, moj mož pa je sprejemal in zapisoval, kdo je kaj prinesel, prej se je enkrat zgodilo, da so bile žalitve. Vedno je bilo zabavno pri takih prireditvah. Za Silvestra kratek prizor, potem pa ples, kar precej je prišlo denarja skupaj, da smo lahko plačevali. Za Miklavža in božič so bile otroške predstave. Dobro je vodila gospa Hutova učiteljica, ko je bila upokojena, se je preselila v Kranjsko goro, pa sem prevzela otroke jaz, manjkalo je otroških iger, pa sem rekla možu, napiši kaj. Vsedel se je zvečer k pisalni mizi in zjutraj je bil "Martin Napuhek" končan, prepisala je takoj gdč. Kolmanova, ki je bila zaposlena pri advokatu v hiši, igro in vloge. Imela sem bralno vajo, vprašal me je, kako je bilo, žalostni so ti, ki nimajo besedila samo statisti, koliko jih je? Rekla sem 9, pa se je usedel in napisal celo dejanje, vsi uslužbenci so imeli besedilo, zelo posrečeno, od kuharja do kletarja in dvornega krojača. Veliko se je igrala ("Martin Napuhek", op. p.), kakor "Pogumni Tonček", obe sta posvečeni materi. Popravljala sem že pri bralni vaji vsako besedo in naglas, če ne so se nadudlali in je bila nuja odpraviti to, imela sem nekaj sijajnih igralcev.«

Sokolski naraščaj in deca v Radovljici, ok. 1926.
Zasebna zbirka, Radovljica, preslikava DAR.

Gledališke predstave so bile praviloma na sporedu ob sobotah zvečer in ob nedeljah popoldne. Sobote so bile namenjene domačinom, ob nedeljah pa so se v Radovljico pripeljali ljubitelji in poznavalci gledališča z vse Gorenjske, pa tudi iz Ljubljane. Častni gostje zakoncev Špicar so bili mnogi ugledni literarni ustvarjalci, med njimi tudi Pavel Golia, Fran Govekar in Oton Župančič. Marica Špicar se je takole spominjala obiskov Otona Župančiča, Franje Tavčar in Manice Koman v Radovljici: *»V domu smo igrali že velike komade, Župančičevo "Veroniko Deseniško", imela sem na kosilu avtorja in soprogo, mož je brez slovesa kmalu po kosilu izginil. Čez nekaj časa pravi Župančič, kje je Špicar, nam je dolgčas, pa se oglasi soproga, ne veš, da ima vlogo in režijo, na odru je. Čez nekaj časa sem se tudi jaz poslovila, imela sem vlogo Jelisave in skrb za garderobo, da se prav napravijo. Zelo so bili zadovoljni s predstavo. Ko smo pa igrali Maničino "Prisego opolnoči", sem imela pri čaju poleg Manice dr. Tavčarjevo in njene prijateljice od "Kola jugoslovanskih sester", ker sem bila nekaj let tudi jaz predsednica "Kola" v Radovljici. Bile so zelo zadovoljne s predstavo, prinesle so seboj ličen lovorjev venec mojemu možu. Mi njej pa cvetje.«*

Fran Govekar, Gruntarji, Gledališče Sokolskega društva v Radovljici, ok. 1930, režija Jakob Špicar. Stojijo od leve proti desni: Slavica Kralj – Marinček, Julka Peskar, Zora Vengar – Čebulj, Matija Marinček, Vera Vengar, deček Jaka Štular, Anton Kobenter, Marica Špicar in Danimir Čebulj.
Foto: S. Vengar, zbirka pok. Milene Vengar Sartori.

Za svoj najboljši igralski dosežek je Marica Špicar štela vlogo neutolažljive Majke Jugovičev v istoimenski predstavi. O tej vlogi je napisala:

»... to je bilo res veliko, ves Kobenterjev pevski zbor je nastopil kot statisti pri sprevodu "Majke". To mi je bila najljubša vloga, iskreno sem igrala, solze so mi tekle na slamo na tleh, ko sem iskala

Damjanovo roko na Velem polju, nisem se zavedala, da igram. Oder je bil poln slame, tudi otepov, da so stali pokonci, pripeljal jih je kmet Tripot iz Predtrga, Vengar Slavko pa je narisal celo fronto žita res lepo. Dr. Bohinc iz Ljubljane je prišel nalašč pogledat, kaj se ti Radovljičani postopijo igrati, ker jo je videl v Pragi igrati s slavno igralko Destinovo. Ko smo prišli po predstavi k Lectarju v gostilno, smo se tam srečali z njim, seznanili pa smo se v Pragi, ko je tam študiral. Ko me je videl, je kar planil, objel, čestital in rekel, videl sem Destinovo, ona je sijajno igrala, vi pa ste živela, nisem kaj takega pričakoval v Radovljici, dobro se mi je zdelo.«

Mladi, praznje oblečeni Tripot pred hlevom, ok. 1940. Zasebna zbirka, Radovljica, preslikava DAR.

Dr. Joža Bohinjec
(1880–1941), pravnik,
ok. 1924. Vir: DLib.si,
fototeka NUK.

Anton Kobenter (1899–1977),
radovljiški prosvetni, kulturni
in športni delavec, ok. 1922.
Vir: Radolčan, 2011, št. 5.

»Ko smo igrali na Jesenicah Meškove "Na smrt obsojene", pa je prišla naša Micka z njima k predstavi, sedeli so v prvi vrsti, sva pa imela z možem burno sceno, ko me zgrabi za vrat, takrat pa zakriči Bojan, pust mamó, bučen smeh po dvorani. Nisva padla z vloge, kaj takega, mislim, tudi nobena igralka še ni doživela, vprašala sem Micko, kako je bilo, pa je rekla, kako se je ustrašila, Miran, da je mencial z rokami, Bojan je pa kar planil. Enkrat tudi na Jesenicah sem imela vlogo, se ne spominjam več komada, ko sem zdihovala po mojem možu, imela sva skupno, pa se je ena žena tako uživala, da je zavpila v dvorani, saj je tvoj. Veliko sem nastopala od 14. do 40. leta, zelo mi je žal, da nisem pisala komade in vloge.« Obžalovanje, da ni uspela pisati iger, je Marica Špicar v svojih spominih izrazila še enkrat: **»Pisala sem že, da sem igrala do 40. leta, zelo pa mi je žal, da nisem pisala komade in vloge.«**

Nada Vengar in Miran Špicar
v narodnih nošah, ok. 1918.
Zbirka M. Vevar.

Bojan, Marica, Jakob in Miran
Špicar v Radovljici, ok. 1924.
Foto S. Vengar, zbirka M. Vevar.

Marica, Bojan, Miran in Jakob
Špicar na domačem vrtu, ok. 1924.
Foto S. Vengar, zbirka M. Vevar.

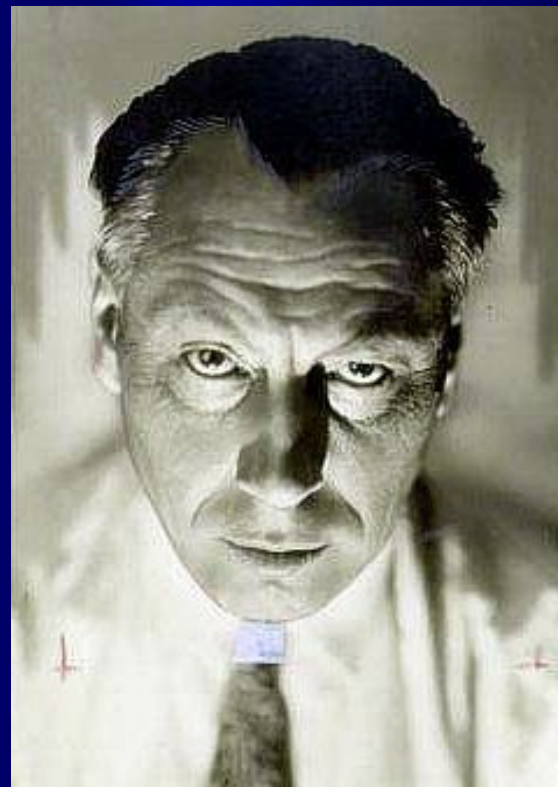
GLEDALIŠKI PRIJATELJI IN ZNANCI

Zakonca Špicar sta sodelovala z mnogimi znamenitimi igralkami in igralci tistega časa. Marici Špicar se je vrezalo v spomin srečanje z veliko igralko

Marijo Vero: »Še nekaj moram omeniti, kako sem bila obupana, to se je godilo še v Radovljici. Lepega dne dobim visok obisk, slavna igralka Marija Vera in njena sestra učiteljica meščanske šole na Jesenicah, dobro smo se poznale, ker je bila redna obiskovalka našega gledališkega društva na Jesenicah. Marija Vera je prejela takrat namestitev pri gledališču v Ljubljani, želela pa je še prej nastopiti v starem zdravstvenem domu na Bledu in jaz naj bi nastopila žnjo, v dveh komadih kot služabnica pri Otelu in Judit. V "Imperatriks" pa bi prišel igralec iz Zagreba. Režijo pa bi imel igralec Skrbinšek, ki pa je že davno umrl. Veste, da sem bila preplašena in takoj odklonila, njena sestra me je zelo prigovarjala, da edina jaz ji lahko pomagam, ker me je že večkrat videla na odru, kako naj si jaz upam s tako slavno igralko na oder in še tekst v hrvaščini. Pride pa med tem moj mož, seveda je bil vzhičen na takem obisku, takoj so povedale, zakaj so prišle, pa, da sem odklonila, seveda on takoj, da moram sprejeti, da ve, da bo šlo, seveda z nobenim izgovarjanjem nisem uspela, ko so odšle, sem jokala, da mi je naložil tako stvar, kregala se nisem, ampak hudo mi je bilo. Skušnje smo imele pri Legatu v Lescah pri kolodvoru v posebni sobi. Polno ljudi je bilo na hodniku in so poslušali, to ni vaja diletantov, ampak poklicnih, vedela sem, kako bom, ampak tam nisem tako mogla.«

Marija Vera (1881–1954),
gledališka igralka in
režiserka, ok. 1935.
Vir: DLib.si, fototeka NUK.

Milan Skrbinšek (1886–1963),
gledališki režiser in igralec,
ok. 1935. Foto: M. Japelj.
Vir: DLib.si, fototeka NUK.

»Marija Vera je rekla Skrbinšku, naj me ne muči, da ve, da bom dobro napravila, in res, ko sem stopila pred publiko, sem pozabila, da igram, tako, da me je taka igralka na koncu objemala in poljubila, kako je bilo meni, tudi ne morem popisati, kako mi je bilo, da je to za menoj, zadovoljen je bil moj mož in naša dobra prijatelja dr. Janežič in žena Vera. Vez med Marijo Vero in nama je ostala. Večkrat sva prišla iz Radovljice v gledališče, kadar je nastopala. Tudi v vili sva bila pri njej, ali kadar je prišla na Gorenjsko na počitnice, naju je povabila, vedno je bila tudi sestra pri njej.«

Skupina Korošcev na vrtu vile „Vltava“ na Bledu, ok. 1932. Sedijo: otroci Dado, Mišo in Zvonko Janežič, poleg sta Jaka Špicar in Šimej Martinjak, za njim Vera Janežič. V prvi vrsti na levi stojijo Joza, Santa in Albina Kobenter, dr. De Gleria, poleg njega je Marica Špicar. V zadnji vrsti stoji Zvonko Janežič (u. 1941), zobozdravnik, mecen slovenskih kulturnikov in z ženo Vero lastnik blejske vile “Vltava”. Zbirka M. Vevar.

Na Jesenicah sta Špicarjeva prijateljevala s pesnikom, pisateljem in gledališčnikom Tonetom Čufarjem: *»Še enega dobrega moževega prijatelja moram omeniti iz Jesenic. Toneta Čufarja, ki je vodil Delavsko gledališče, kjer je tudi prej mož ustanovil Sokolsko gledališče, kjer so potem pod Čufarjevo režijo igrali Špicarjevo "Zlato tele", bila sva navzoča, zelo dobro podano. Velikokrat naju je obiskal v Radovljici, posebno v Ljubljani in nama nosil "Poročevalca", enkrat je še prišel in rekel, mislim, da zadnjikrat, imajo me na sumu. Kako sva si mogla misliti, da res zadnjič. Drugi dan stopim v tramvaj, pa vidim pri nasprotnih vratih Čufarja, že sem ga hotela poklicati, pa mi je kar zaprlo vrat in nisem mogla, ker se tudi on ni zmenil za mene. Kako je bilo prav, jaz ne vem, kako bi živela naprej v mislih, da sem ga jaz izdala, ker takoj drugi dan sva izvedela, da so ga ustrelili na begu, zelo nama je bilo hudo. Žal, da je moralo pasti toliko pametnih, dobrih ljudi.«*

Tone Čufar (1905–1942), pesnik, pisatelj, dramatik, režiser in revolucionar.
Vir: DLib.si, fototeka NUK.

LINHARTOV SPOMENIK IN PREŠERNOVA PODOBA

Jaka Špicar si je zelo prizadeval, da bi Antonu Tomažu Linhartu postavili spomenik v Sokolskem domu: *»Naj še malo opišem, kako se je trudil, ko je bil starosta Sokola v Radovljici, da bi se napravil v Domu spomenik Linhartu, pa brez uspeha, ne vem, kaj je nosilo te odbornike, saj ne bi toliko stalo, dolg na Domu je bil že skoraj poplačan. Prišel je domu, ves razburjen in rekel, pa ga bom postavil na svoje stroške, pri nas v parku. Odstopil je kot starosta društva, pa je bil potem imenovan za celo Gorenjsko.«*

Špicar je bil tudi velik častilec pesnika Franceta Prešerna, s soprogo Marico sta večkrat obiskala njegovo rojstno hišo v Vrbi. Platno s Prešernovim portretom je bilo dolga leta obešeno na steni nad pisalno mizo, za katero je Jaka Špicar napisal svoja najboljša dela. Marica Špicar se je dobro spominjala, kako je Prešernova podoba prišla v hišo.

Jaka Špicar v svojem kabinetu v stanovanju na Jesenicah, ok. 1914. Na steni nad pisalno mizo je videti oljno sliko s Prešernovo podobo. Zbirka M. Vevar.

»Imel pa je moj mož tudi veliko lepo sliko mladoletnega Prešerna, videl jo je pri Kunstelju v Radovljici, ko je leta 1906 v Radovljici nastopil službo in tam režiral "Desetega brata", bila sta še Vodnik in Gregorčič, vsi enaki okvirji, lepi, široki, vloženi, pisano pa nikjer, kdo in kje delano. Vpraša Kunsteljna, bila sta prijatelja, ali mi prodaj Prešerna, zakaj ne, daj mi 98 goldinarjev, pa je tvoj. Bil je kmalu premeščen na Jesenice k filijali, stanoval je pri Humru v restavraciji, dal snažilki, ki mu je pospravljala 2 gol., da je šla z vlakom v Radovljico po sliko, stala ga je 100 gol., cela plača. Moj mož je Gasparija opozoril na sliko nad pisalno mizo, dolgo jo je ogledoval, izredno mu je bila všeč, veliko pohvalo je izrekel, srečna sva bila, da se je tak mož toliko izrazil. Jaz, kadar sem bila sama, sem stala pred njim in premišljevala njega in njegovo krasno pesnitev.«

Tudi v Radovljici je bila nad pisalno mizo Prešernova podoba. Foto: S. Vengar, zbirka M. Vevar.

Gostilničar in starosta radovljiškega Sokola Rudolf Kunstelj je bil prvi lastnik slike s Prešernovo podobo. Obj. v: Spomenica Sokolskega društva v Radovljici, 1933.

France Prešeren, olje na platnu. Foto: J. Sinobad.

NIKOMUR PO VOLJI

Srečne dni v Radovljici je za vedno prekinila vojna. S Špicarjevim narodnim delovanjem je bila dobro seznanjena nemška tajna policija, pred katero se je v zadnjem trenutku umaknil v Ljubljano. Težkih časov se ni rad spominjal: »Z nastopom druge svetovne vojne je gestapo napravil pri meni preiskavo. Našli niso nič obremenilnega, zato me niso takoj prvi dan aretirali. Ker sem bil bolan, me je zdravnik takoj dal zapeljati v Šlajmerjev dom v Ljubljano. Tako sem se rešil nemške aretacije. Žena je dobila dovoljenje in prišla za menoj v Ljubljano. Konec leta 1941 sva dobila stanovanje. V začetku leta 1942 so me aretirali Italijani. Po posredovanju dr. Mahkote so me kot neozdravljivega v juliju 1942 izpustili na prosto. Septembra istega leta je nevarno zbolela moja žena in se vrnila iz bolnice šele februarja 1943. leta. S skromno invalidnino sva z ženo pričakala osvoboditev in rojstvo narodov 1945.«

Jaka Špicar na svoj 40. rojstni dan, 27. 10. 1924.

Foto: S. Vengar,
zbirka M. Vevar.

Žalost in obup nad usodo sinov, ki sta bila z družinama izseljena v Srbijo, vejeta tudi iz spominov njune matere Marice: »Miran in Bojan sta bila seljena prav do Valjeva, od tam sta iskala po Srbiji službe, ker nista imela podpore. Miran se je ustalil v Prahovu s tremi malimi otroci. Zlata pa je še nosila, Bojan je šel z enim Jeseničanom do Smedereva, tam je bilo obupno, hiše brez streh, niti slame ni bilo dobiti, ker je bila eksplozija. Pometal je nekaj pred tovarno, potem so zvedeli, da je jurist in so ga klicali v pisarno, dobil je en prostor in klical Zlato iz Valjeva, rodila je v bolnici brez strehe, na mokri slami, zdravniki so hodili z lanternami, zdravega, krepkega fanta Marka, ki je zakihal, mesto zajokal, 15. novembra 1941.«

Miran, Jaka, Bojan in Marica Špicar
v svojem stanovanju v radovljiški
posojilnici, ok. 1933.
Foto: S. Vengar,
zbirka M. Vevar.

Vsem članom družine Špicar je uspelo preživeti 2. svetovno vojno, a hudih preizkušenj še ni bilo konec. Nova oblast je kmalu po osvoboditvi aretirala Jakoba Špicarja. Marica Špicar je o dogodkih, ki jih ni nikoli pozabila, napisala: »... bila je ura 11. pa strašno bunkanje na vrata, en čas sva poslušala, potem sem rekla, pojdi odpret, sedaj ni več gestapa in fašistov, sedaj smo svobodni in je šel kar v pižami, dolgo razgovarjanje, čez čas pride in pravi, "ozna" me je prišla aretirat, kaj, sem zavpila in planila ven, seveda tudi v pižami, mislila sem, da znorim, samo to sem vpila, svoboda, ali je bilo premalo gestapa in fašistov, tolažiti me je hotel, da bom zbolela, naj pripravim, da se obleče in dam kaj seboj, dala sem malo deko in nekaj za jesti. Ležat nisem šla, letala sem celo noč po stanovanju. /.../ Več so jih aretirali isti večer, ti so šli vsi v skupno celico, moj mož pa v samico. 8 tednov je bil, zelo je trpel, saj je tudi izgledal, da bi ga skoraj ne poznala. /.../ Pravil mi je, koliko je trpel, samo meni, kadar so na vratih zarožljali ključi, je bil prepričan, da pridejo streljat in zakaj, ker ni vedel vzroka. Prišel je do zaslišanja pred častnika, pa mi je povedal, držal sem z eno roko hlače, z drugo pa sem udaril na mizo, a sedaj bom stal pred mojima sinovoma kot izdajalec, pa je rekel, nikanar se ne razburjajte, saj vidite, da je pomota.«

VEŠ, RADOLČAN, SVOJ DOLG?

Zakonca Špicar sta zelo rada živela v Radovljici, kjer sta si kupila tudi večjo parcelo, a na njej nista nikoli gradila. Marica je o tem napisala: *»Večkrat mi je rekel, da dobi dobro službo v Ljubljani, če bi hotela iti, jaz pa nisem nič hotela slišati o tem, še posebno, ker sva imela kupljen tako lep svet v Radovljici, tam, kjer zdaj stoji Zdravstveni dom, ker sem mislila, da pridejo moji stariši sem, ker sem bila edinka. Potem sem pa rada prosila Nemce, da so me vendar pustili v Ljubljano. Mama mi je umrla 39. leta, ubogi oče pa star čez 70 let, pa seljen. Sveta sva imela 1500,12 kvadratnih metrov, dobila pa 700 m za Mirana in nič več.«*

Portret Jakoba Špicarja.
Fotografija iz ok. 1932
je iz zbirke M. Vevar.

Na parceli nista zidala, ker so jima jo leta 1941 zaplenile nemške okupacijske oblasti: »Nemci so na najin svet zidali veliko hišo v nemškem slogu, v začetku osvoboditve sva bila klicana na sodišče, ker so Nemci na najin svet hišo zidali, je to državna last, naj podpiševa, ker je tudi zemlja, moj pa je rekel, zakon je, če kdo na zemlji brez tvoje vednosti zida, se plača efektivne stroške, je tvoja last, sodnik pa je rekel, ta zakon je dvignjen, mož je rekel, plačala sva zemljo, nisva bila izdajalca, seljena in podpiševa pod pogojem, da dobiva eno enako vredno parcelo v Radovljici ali v Lescah, pristal je na to. Prišel je Miran v Radovljico, vključil se je v delo, vodil gasilsko, turistično društvo, imel po Gorenjskem predavanja za Civilno zaščito, pa sva prosila za parcelo, dobil je že parcelirano Savnikovo 700 kvad. metrov, ostalo je še 800,12.«

Poslopje nekdanjega vrtca, ok. 1967. Zasebna zbirka, Radovljica, preslikava DAR.

»Prosil je tudi Bojan, ki je tudi hodil iz Ljubljane predavat, saj smo bili vendar Radovljičani, obljubili so mi ob leški meji, bil je zadovoljen, pa so dali drugemu, prosil je še enkrat, pa so odklonili, zelo je bil razburjen, jaz za sebe nisem hotela prositi, ker sem odstopila Bojanu, niso lepo ravnali z nami Radovljičani. Morali bi malo pomisliti, koliko sva midva garala v prosveti, vsako nedeljo, od vseh strani polno obiska, od Škofje Loke do Bohinja, vedno nabite predstave.

Kolikokrat mi je (rekla, op. p.) Novakova gospa, kadar sem jo prišla obiskat, kako lepo je bilo, ko sta bila vidva tu, nismo vedeli ceniti. Spomin je pa ostal na mojega moža, v Predtrgu, v novem naselju se imenuje ena ulica Špicarjeva.«

Zakonca Špicar, ok. 1935.
Zbirka M. Vevar.

ČAS SLOVESA

Starost človeku ni prijazna družica. V nedeljo, 11. januarja 1970, je takrat že hudo bolni Jaka Špicar ponovno nesrečno padel in si hudo zlomil kolk. V bolnišnico so ga lahko odpeljali šele v ponedeljek, v petek je bil operiran.

Takoj po operaciji se mu je stanje nekoliko izboljšalo, a žal ne za dolgo. Soproga Marica se je spominjala: »Prišla pa je sepsa in pljučnica, zdihnil je mirno in zaspal 17. februarja popoldne okrog 3. ure. Imela sem pa srečo, da je že bila v službi operacijska sestra Irena Vevar, svakinja moje vnukinje Mirjane, gledala je na njega in dovolila, da sem ga lahko prišla večkrat obiskat, na dan smrti mi je telefonirala k sosedi ob 10. uri, da naj pridem, da ne bo čakal do 2. ure.«

Marica in Jaka Špicar sta težke trenutke v življenju premagovala s skupnimi močmi in dobro mero vedrine.
Zbirka M. Vevar.

»Pogreb je bil pa velikanski. Velika udeležba iz Koroške, krasen venec z narodnim trakom Prosvetne zveze. Prvi govornik prof. Kmet, ravnatelj slovenske gimnazije dr. Vospernik, o Miklovi Zali Martinjak, pri grobu v imenu Šentjakevskega gledališča Karus. Ginljivo je bilo, ko je prof. Reihman iz Celja vrgel krasen šopek nageljev v grob na krsto, za Miklovo Zalo. Peli so upokojenci pod Satlerjevim vodstvom. Gorenjska pa je bila kar cela. Pravil mi je potem Olip, kakšna udeležba je bila, kogar sem vprašal, če tudi gre, bom pa ja šel Jaketu za pogrebom. Ena bridka je pa tudi bila, ko je Bojan rekel, da bi dali parte, da je bil književnik, pa je odgovoril en gospod, da ni bil književnik, saj se ni udeleževal, saj se ni mogel udeleževati, slišal ni skoraj nič, pa sklerozo tako močno, da ni mogel nikamor sam. Pokojnino pa je prejemal književniško, saj sta mu potrdila Župančič in Albreht. Župančič mu je celo rekel, kdo pa naj zasluži bolj kot ti.«

Jaka Špicar, ok. 1950.
Zbirka M. Vevar.

Marica Špicar je moža preživela skoraj za dve desetletji. Zadnje obdobje življenja so ji polepšali potomci: oba sinova ter številni vnuki, pravnuki in prapranuki. Čila in bistra je bila vse do svoje smrti, 23. januarja 1989.

Umrla je v Domu starejših občanov na Taboru v Ljubljani, le tri mesece preden bi dopolnila 99 let.

Marica Špicar s prapranukinjo Tjašo v naročju. Obe sta bili rojeni 21. aprila, Tjaša je bila "darilo" za Maričin 90. rojstni dan. Zbirka M. Vevar.

VIRI IN LITERATURA

DAR, Digitalni arhiv Radovljica (ur. Goran Lavrenčak).

Alenka Klemenc: Družabno življenje v Radovljici v obdobju med obema vojnama.
V: Radovljiški zbornik 1992, str. 124–132.

Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika Ravne na Koroškem, Domoznanski oddelek, Rokopisna zbirka, rokopis št. 83, Jakob Špicar: "Podvinska Anka".
Osebni arhiv in zbirka fotografij Mirjane Vevar, Mežica.

Miran Sattler: Jakob Špicar: znanec iz sosednje ulice, v: Nedeljski dnevnik, št. 319, 23. 11. 1969, str. 5.

Jure Sinobad: Jakob Špicar – mojster slovenske ljudske dramatike in gledališča.
V: Jakob Špicar: Radovljiška revolucija, Radovljica 2010.

Jure Sinobad: Radovljiška revolucija. Multimedijška predstavitev ob izidu knjige,
10. 12. 2010. – <http://www.rad.sik.si/download/radovljiska.revolucija.pdf>

Jure Sinobad: »Jaz hočem biti učitelj!« – radovljiški prosvetni, kulturni in športni delavec Anton Kobenter. V: Radolčan, št. 4, 10. 12. 2011, str. 1–4.

Spomenica Sokolskega društva v Radovljici (uredil Čebulj Danimir). Ob 25-letnem jubileju (1908-1933), Ljubljana 1933.

100-letnica prve uprizoritve "Špicarjeve" Miklove Zale. V: Bilten KKZ, št. 41, marec 2009, str. 6.

Marija Špicar: Moj življenjepis! Spomini. Rokopis s spominskimi zapisi Marice Špicar.

Slavko Tarman: Jakob Špicar – najplodovitejši mojster slovenske ljudske dramatike.
V: Železar, št. 46/47, 25. 11. 1982, str. 14–17.

UE Radovljica, Matični urad Radovljica, Domovinska knjiga Radovljica.
Zasebni arhivi in zbirke, Radovljica.